

Historisk tillbakablick hur SOFT har arbetat med markfrågan

Syftet med den historiska tillbakablicken är att ge perspektiv på den situation som vi i dag upplever om tillgången till mark för orientering och hur det har varit historiskt.

Orientering är en sport med gamla anor. Officiellt daterar sig starten för orienteringssporten internationellt till 1897. Då genomfördes en tävling i Norge, närmare bestämt i Nordmarka utanför Oslo. I Sverige genomfördes första orienteringstävlingen av Sundbybergs IK den 17 mars 1901. Den första förbundsorienteringen, som mer liknade dagens tävlingsform, arrangerades 1919. I mars det året arrangerade en man vid namn Ernst Killander en tävling i Saltsjöbaden utanför Stockholm, ett arrangemang som lockade många tävlande och som kom att följas av flera liknande tävlingar. En boll var satt i rullning och året därpå tillkom den första regelsamlingen.

1920-talet Begränsningar älgjakten

Allt sedan orienteringsidrottens barndom har känslan för naturen liksom samarbetet med markägare och andra intressenter i markerna varit viktiga inslag vid planering av ett orienteringsarrangemang. Redan i slutet av 1920-talet infördes de första begränsningarna för orientering i samband med älgjakten. Knappt tio år senare, 1937, infördes vårdatumgränserna.

1937 Vårdatumgränser infördes.

Redan från orienteringens barndom har vi på olika sätt tagit hänsyn till djur och växtlighet samt till markägarens och jägarnas intressen. På initiativ från orienteringsansvariga inom Idrottsförbundet, som orienteringen sorterade under från början, infördes redan 1937 de så kallade vårdatumgränserna. För olika landsdelar fastställdes ett sista datum på våren efter vilket man inte fick anordna tävlingar. Under årens lopp har sedan ett flertal överenskommelser träffats mellan Svenska Jägarförbundet och Svenska Orienteringsförbundet.

1938 Svenska Orienteringsförbundet (SOFT) bildades

1947 Träffades den första samarbetsöverenskommelsen mellan förbundet och Jägareförbundet om ökat hänsynstagande i samband med älgjakten

1950-talet

Mountainbikeorientering eller MTBO som den förkortas var för de flesta svenska orienterare och övriga relativt okänt. Denna gren av orientering har dock gjort sina försök att etableras i Sverige under flera perioder. Skogssport har bla skrivit om cykelorientering i Stockholm redan på 50-talet. Under några år på 90-talet framförallt i Västmanland gjordes lokala insatser att starta upp MTBO bland annat genomfördes en Sverigecup. Internationellt så är dock MTBO relativt stort och i vissa länder är MTBO större än vanlig orientering. Vid VM i Portugal var 30 länder representerade. Under de

senaste åren har Svenska Orienteringsförbundet tagit beslut om att stötta utvecklingen av sporten för att finna nya målgrupper, stötta till nya arrangemang samt att Sverige som övriga orienteringsländer i världen kunna erbjuda MTBO till föreningar och medlemmar. Under de senaste åren har intresset för MTBO ökat markant i Sverige genom att vi har erbjudit hjälp med kartritning samt ett flertal tävlingar har genomförts. Under år 2011 hade vi bland annat de första Svenska Mästerskapen i grenen samt genomfört de första internationella MTBO arrangemanget World Cup och Veteran VM i sporten.

1960-talet

Orienteringssporten växte kraftigt under 1960- och 70-talen. Redan i början av 1960-talet togs orienteringstävlingarnas påstådda skador upp som ett argument i debatten om allemansrätten. Detta föranledde den första undersökningen angående orienteringstävlingars inverkan på vegetationen (Norén, 1963). Ett antal undersökningar har därefter gjorts för att utreda orienteringstävlingars påverkan på vegetationen. Alla undersökningar följer i stort den metodik som finns beskriven av Kardell (1972). Metoden innebär att de maximala skadorna som en orienteringstävling kan åstadkomma undersöks. De genomsnittliga skadorna kommer följaktligen att bli betydligt mindre. Från markägar- och jägarhåll framfördes farhågor om att sporten trots den hänsyn som togs kunde tänkas orsaka störningar eller skador på djur- och växtliv. På uppdrag av Naturvårdsverket inleddes därför undersökningar för att utreda frågan. Resultatet av dessa pekade på ett antal punkter i arrangemangen som borde förändras för att minimera störningarna.

1970-talet

Under 1970 och 1980-talet var viltolyckor ett stort problem för orienteringsidrotten. Genom utbildning, genomtänkt banläggning och samarbete med jägarna har bilden under den senaste 10-årsperioden förändras radikalt. Numera är viltolyckor ytterst sällsynta, men det innebär inte att vi kan slappna av. Det finns fortsatt anledning att vara observanta på att banorna läggs på ett viltvänligt sätt.

1975 Ny överenskommelse som innebar ett ökat samrådsförfarande mellan orienterare och markägare/jägare inför kartritning och anordnande av större orienteringsarrangemang.

1976 Statens Naturvårdsverk (SNV) samlade en arbetsgrupp.

Resultatet blev rekommendationer för arrangörer av orientering och annan organiserad friluftsvärksamhet. Skriften reviderades 1983 och gällde fram till 1996 års utgång.

1977 Vid 5-dagarsorienteringen på Gotland 1977 fördes en bitvis ganska hätsk debatt om nedtrampning av orkidéer

Året då 5-dagars (nuvarande O-Ringen) var rejält ifrågasatt

Frågans dignitet kan belysas av en intervju av dåvarande SOFT- ordförande Ingvar Rittsél i Skogssport 1977:

SOFT:s ordförande Ingvar Rittsél redogjorde för hur man från förbundshåll tacklat de senaste årens kritik beträffande mark- och naturvårdsfrågor.

SOFT:s styrelse har i dagsläget avdelat tre medlemmar som enbart ska syssla med den här brännbara frågan, sa Rittsél. Vi kommer från förbundet att göra allt som står i vår makt för att säkerställa sportens framtid. Har vi inte marker så har vi ingen sport!

Vi har redan nu mycket goda relationer till mark- och jakträttsinnehavare på central nivå, men mycket återstår för att de forskningsresultat som finns beträffande orienteringens inverkan på djur- och växtliv ska tränga ner till såväl enskilda markägare och jägare som till orienterarna ute i klubbarna.

Och vi ser det som vår främsta uppgift att bistå distrikten och klubbarna med information och utbildning i de här frågorna. Genom ökande kunskaper och spridning av dessa bland våra kritiker kan vi få opinionen att vända igen. Att ge vika för kritikerna nu och slopa till exempel 5-dagars vore

att indirekt erkänna ovederhäftiga kritiken. Det kan vi inte göra. Vi behöver 5-dagars, slutade förbundsordförande

1978 SOFT inrättar en markgrupp

1980-talet

Under 1980-talets början gjordes ett par studier med hjälp av jägare och pejltrustning för att undersöka hur djurens rörelsemönster påverkades av orienteringslöpare (Cerderlund, Lemnell,&Larsson). Med lärdom från studierna kunde banläggare och arrangörer förbättra viltzonernas placering.

1984 Revideringen av NV rekommendationer 1984. Revideringen föregicks av regelrätta förhandlingar mellan orienterare, jägare och markägare. NV:s roll var ganska lik en medlarroll. Då liksom nu (1998) var frågan om var och hur datumgränserna skulle se ut var den stora tvistefrågan. För att komma runt detta problem enades parterna om att införa begreppet Särskilda hänsyn under perioden närmast före och efter vårdatumperioden. Någon närmare precisering om vad denna särskilda hänsyn skulle bestå i kom man dock aldrig överens om.

1990 – talet

1995 SOFT:s utredningsgrupp, Markstrategin inför 2000-talet, behandlades dessa frågor mycket ingående. I rapporten som publicerades 1995 föreslogs en aktiv styrning av tävlingsprogrammet så att mycket stora tävlingar inte skulle arrangeras i direkt anslutning till vårdatumperioden. Såväl SOFT styrelse som en enig ordförandekonferens ställde sig bakom detta förslag.

1996 Naturvårdsverket drog igång processen kring Allmänna råd (96:4 gäller fortfarande). Till skillnad från 1984 var det nu NV som höll i takt pinnen från början. Atmosfären var inte den bästa och hela orienteringsrörelsen hamnade i upprorsstämning.

1996 Nu ersätts rekommendationerna från 1976 revidering 1983 av SNVs Allmänna råd 1996:4 (nu gällande)

Bakgrundsbeskrivning till Allmänna råd 1996:4:

NATUREN ÄR EN NATIONELL TILLGÅNG som skall skyddas och vårdas. Den är tillgänglig för alla enligt allemansrätten. Människans umgänge med naturen, enskilt eller i organiserade former, skall främjas som ett led i förståelsen för naturens värden, friluftslivets betydelse för folkhälsoarbetet och individens välbefinnande. Människans umgänge med naturen kräver emellertid hänsyn och varsamhet. I mitten av 70-talet utarbetade Naturvårdsverket därför i samråd med vissa berörda parter rekommendationer för genomförande av bl.a. arrangemang inom orienteringsidrotten. Rekommendationerna gavs ut år 1977 under namnet Orientering och annat friluftsliv. En reviderad version gavs sedan ut 1984. Hänsynstagandet till naturen med dess växt- och djurliv kräver en regelbunden uppföljning och utvärdering av gällande Allmänna Råd, föreskrifter och annan lagstiftning. Som ett led i detta har en ny bestämmelse om hänsyn till naturen fr.o.m. den 1 januari 1988 införts i jaktlagen. Bland annat detta har i sin tur lett till att Naturvårdsverket påbörjat en ny översyn av nämnda rekommendationer. Föreliggande Allmänna Råd är resultatet av denna översyn. Under arbetet med denna översyn har yttranden inhämtats från Svenska Orienteringsförbundet, Svenska Jägareförbundet, Jägarnas Riksförbund-Landsbygdens Jägare, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Skogsägares Riksförbund, Sveriges jordägareförbund, Skogsindustrierna, Friluftsförbundet, Svenska Turistföreningen, Naturskyddsföreningen, Svenska Scoutförbundet, Länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kristianstads, Malmöhus, Örebro, Kopparbergs, Gävle borgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Svenska Kommunförbundet, Kommunförbundet i Örebro län samt Sveriges Djurskyddsföreningars Riksförbund. De Allmänna Råden är avsedda som vägledning för organisationer som arbetar med organiserat friluftsliv. De är främst avsedda för orienteringsverksamheten (inklusive skidorientering) men gäller även för andra organisationer som bedriver friluftsverksamhet i organiserad form. Exempel på sådana aktiviteter som omfattas av de Allmänna Råden är terränglöping, motionslopp, kanottävlingar, motorbåttävlingar, fältritter, terrängcykling, draghundstävlingar, kanotsafaris, naturstig, jaktstig och fältskjutningar. Aktiviteter som regleras genom speciallagstiftning, exempelvis av terrängkörningslagen, berörs inte av de Allmänna Råden. Föreliggande Allmänna Råd ersätter publikationen Orientering och annat friluftsliv, som gavs ut av Naturvårdsverket i oktober 1984. Råden äger tillämpning på verksamheter som genomförs från den 1 januari 1997. Hänsyn vad gäller Rådets tillämpning får tas till verksamheter som redan är detaljplanerade enligt den tidigare rekommendationen och för genomförande efter detta datum.

Stockholm i oktober 1996 Naturvårdsverket

Efter de nya reglerna (1996) startade SOFT ett opinionsarbete gentemot viktiga samarbetspartners såsom Naturvårdsverket och Svenska Jägareförbundet.

1998 Ur SOFT s Nyhetsbrev teknik (infört i nr 1/98, april 1998) (Bertil Lundkvist SOFT)

Varför deltagarbegränsning?

För att förstå upprinnelsen till den deltagarbegränsningen som idag finns på ett antal tävlingar under vår och försommar måste vi backa tillbaka några år. Man kan säga att det hela började vid revideringen av Rekommendationerna 1984. Revideringen föregicks av regelrätta förhandlingar mellan orienterare, jägare och markägare. Naturvårdsverkets roll som den gången var ganska lik den medlarroll vi är van att se i slutfasen av de centrala löneförhandlingarna.

Då liksom nu var frågan om var och hur datumgränserna skulle se ut den stora tvistefrågan. För att komma runt detta problem enades parterna om att införa begreppet Särskild hänsyn under perioden närmast före och efter vårdatumperioden. Någon närmare precisering om vad denna särskilda hänsyn skulle bestå i kom man dock aldrig överens om.

Vilka hänsyn som skulle kunna tas utöver det som normalt gäller har under årens lopp varit en återkommande fråga på SOFT:s markkonferenser. Hoppet har många gånger ställts till nya kunskaper som skulle kunna hjälpa oss hitta marker som var mindre känsliga. Banläggare och arrangörer har samtidigt gjort sitt bästa, utifrån sina kunskaper, för att hitta lämpliga marker. I den utåt sett största frågan, stora vårtävlingar, hände emellertid i stort sett ingenting. Fortfarande arrangerades vårens största tävlingar omedelbart före vårdatumperiodens inledning. Självkritiskt måste vi konstatera att vi ingått ett avtal om att ta särskilt stor hänsyn under vissa tidsperioder men att vi inte gjort särskilt mycket för att leva upp till avtalets innebörd.

Det är kanske så att ingen med säkerhet kan visa vad som påverkar naturen minst, fyra tävlingar med vardera 1 000 deltagare eller en med 4 000. Av erfarenhet och genom de studier som genomförts vet vi att naturen påverkas förvånansvärt lite. För den som inte är insatt i hur en orienteringstävling fungerar kan emellertid tävlingar med ett par tusen deltagare te sig något skrämmande. Sker detta samtidigt som en och annan älgkalv hunnit födas upplevs detta som riktigt illa. Miljö och naturskydd är frågor som väcker mycket känslor. Att bemöta känslomässiga argument med fakta är mycket svårt och vi kan tyvärr konstatera att orienteringsrörelsen i detta avseende inte varit speciellt framgångsrik.

SOFT:s utredningsgrupp, Markstrategin inför 2000-talet, behandlade dessa frågor mycket ingående. I rapporten som publicerades 1995 föreslogs en aktiv styrning av tävlingsprogrammet så att mycket stora tävlingar inte skulle arrangeras i direkt anslutning till vårdatumperioden. Såväl SOFT styrelsen som en enig ordförandekonferens ställde sig bakom detta förslag.

Något mer hann inte hända kring detta innan Naturvårdsverket tog upp samma sak i diskussionerna kring Allmänna råden. I sammanhanget är det viktigt att notera att denna gång var Naturvårdsverkets roll helt annorlunda jämfört med 1984. Denna gång var det Naturvårdsverket som tog initiativet och själv bestämde vad som skulle stå i slutdokumentet. Att man i detta arbete lyssnade på intressenterna i ärendet var en helt annan sak än att som jämbördiga parter delta i en förhandling.

Vid markkonferensen 1997 gjordes en tolkning av texten i Allmänna råden avseende bland annat antalet deltagare vid tävlingar under perioder med särskild hänsyn och vårdatumperioden.

Antalet tävlingar som samlat fler än 1 000 respektive 1 500 deltagare under de aktuella perioderna har varierat något mellan åren. Årligen har det rört sig om ett tiotal tävlingar som samlat fler än 1 500 deltagare med nuvarande datum för särskild hänsyn. På motsvarande sätt har det rört sig om ett ännu mindre antal tävlingar som under vårdatumperioden samlat fler än 1 000 deltagare.

På platser i landet där man inte längre kan dra nytta av ett fördelaktigt geografiskt läge i förhållande till reglerna för vårdatumperioden innebär förändringarna givetvis betydande nackdelar. Sett i ett

större perspektiv innebär de nya reglerna ingen försämring när det gäller möjligheten att arrangera tävlingar. Då gäller det emellertid att vi använder de möjligheter som Allmänna råden trots allt erbjuder.

1996 Tillkomsten av dokumentet Mark & Vilt

1998 Tillkomsten av dokumenten "Gäst i Naturen" och "Samarbete i naturen"

2000-talet

2000 Brev till OF från Bertil Lundkvist (SOFT), 2000-06-19

Ändrad tolkning av Allmänna råd

Sedan Allmänna råd kom ut och började tillämpas 1997 har orienteringsrörelsen skaffat sig en hel del erfarenheter. En förändrad tolkning av Allmänna råd har länge känts som angelägen främst vad gäller ungdomsaktiviteter i tätortsnära områden under vårdatumperioden samt möjligheter till dispens från deltagarbegränsning i samband med tävlingsarrangemang under vissa perioder.

Efter samråd med Naturvårdsverket och diskussion på Arrangemangskonferensen 16-17 juni vill vi nu informera er om förändringen.

Den nya tolkningen gäller från och med 1 januari 2001.

Vi hoppas att ni på lämpligt sätt kan informera era klubbar. Vi kommer att informera i nästa nummer av Nyhetsbrev Teknik som utkommer i september/oktober. Däremot anser vi inte att lägga ut tolkningen på hemsidan.

Som information vill vi också nämna att Naturvårdsverket planerar en omarbetning av Allmänna råd tidigast år 2002.

2000-06-19 Ändrad tolkning av Allmänna råd

- Ungdomsaktiviteter i tätortsnära områden
- Som tätortsnära områden räknas områden i direkt anslutning till tätortsbebyggelse, där det normalt rör sig mycket människor under alla tider på året. För områden speciellt avsatta för det rörliga friluftslivet gäller samma tolkning som för tätortsnära områden.
- Som ungdomsverksamhet räknas verksamhet som riktar sig till ungdomar i det egna distriktet upp till och med 16 år och som i första hand arrangeras i syfte att rekrytera och behålla ungdomar och som inte är föreningsinterna. Som ungdomsverksamhet räknas inte tävlingsarrangemang som marknadsförs utanför det egna distriktet.
- Motionsverksamhet bör i sammanhanget jämföras med synen på beskriven ungdomsverksamhet.
- Förslaget är då att utan hinder av Allmänna råd så kan ungdoms- och motionsverksamhet arrangeras under vårdatumperioden i tätortsnära områden under följande förutsättningar:
- Arrangemanget beräknas samla mindre än 75 deltagare.
- Arrangemanget beräknas samla mellan 75 och 150 deltagare och med ett startdjup mindre än 75 minuter samt att länsstyrelsen inte har några invändningar mot val av område.
- Lägrverksamhet jämföras med nämnda verksamheter när det gäller antalet deltagare och tidsomfattning.
- Om deltagarantalet förväntas överstiga 150 deltagare krävs dispens av SOFT. Dispens beviljas dock inte om länsstyrelsen har invändningar.
- Dispens från deltagarbegränsning vid tävlingsarrangemang
- Dispens från deltagarbegränsningen under perioden för särskild hänsyn eller vårdatum (region 4 och 5) kan sökas under förutsättning:
- Att det inte finns några invändningar mot arrangemanget från såväl berörda markägare och jakträttsinnehavare som berörd länsstyrelse.
- Att arrangemanget genomförs i ett lämpligt område d v s ett område där det finns få djur som eventuellt kan tänkas bli störda av arrangemanget.
- Att arrangemanget utnyttjar området endast en dag.
- Att startdjupet inte överstiger 120 minuter.

- Att banläggningen utformas strikt enligt anvisningarna för stråkbanläggning. Ett antal frizoner för rådjur ska finnas nära målet samt i centrala delar av tävlingsområdet. Avdrivning ska normalt genomföras i samråd med markägare/jakträttsinnehavare.
- Att tävlingsområdet indelas i två eller flera områden så att banor av samma längd samlas på ett bra sätt. Områdena ska vara väl åtskilda genom mycket tydliga landmärken eller vid speciella förhållanden av väl markerade frizoner. Sista och näst sista kontrollerna får vara gemensamma för alla banor.
- Att antalet deltagare vid arrangemang under särskild hänsyn inte får överstiga 1 500 i något område. Totalt för arrangemanget gäller dock ett tak på 2 500 deltagare. För arrangemang under vårdatumperioden i region 4 - 5 gäller på motsvarande sätt 1 000 respektive 1 500 deltagare.
- Att SOFT i god tid, dock minst tre månader före arrangemanget, delges banläggningen i form av kontrollpunkter, bansammanställning, frizoner, riktning och omfattning för avdrivning mm.
- Att ansökan om dispens dessförinnan ingetts till SOFT och som bland annat innehåller yttrande med tillstyrkan från länsstyrelsen samt en grov planering av banläggningen. Av planeringen ska de olika tävlingsområdena tydligt framgå liksom viktiga frizoner samt riktning och omfattning av planerad avdrivning.

2001 Tillkomsten av dokumentet ”Nyckelbiotoper och Orientering

2001-03-16 Brev från Gunnar Nyberg (SOFT) till Dan Rydberg Skogsvårdsstyrelsen Södra Götaland med anledning av utredningen SUS 2001.

Om orientering och skogens sociala värden i SUS 2001

Svenska Orienteringsförbundets svar på dina frågor kommer här.

1. *Vad innebär begreppet ”skogens sociala värden” för orienteringen?*

För skogssporten orientering (OL) är skogen en förutsättning för sporten. En annan förutsättning för OL är allemansrätten, att skog och mark kan utnyttjas av envar, för motion i frisk luft, för återhämtning i stillhet, för naturupplevelser, studier av flora och fauna och mycket annat. Förutom allt detta får en orienterare dessutom med hjälp av kartan möjlighet att upptäcka allt av särskilt intresse i skogen bortom stigar och vägar. Till detta kommer tävlingens speciella spänning, från motions- till elitnivå. Att på kortaste tid finna kontroller gömda i okänd terräng är för de flesta en fängslande utmaning.

2. *Varför bör skogens sociala värden uppmärksammas i skogspolitiken?*

Om vi talar för OL:s del är värnandet av allemansrätten i skogspolitiken viktigt, inte minst för folkhälsan. Det är också viktigt för att främja ungdomarnas intresse och respekt för naturen och kunskaper om den. Inom OL underlättas detta av att det är en utpräglad familjeidrott där alla åldrar och kön deltar.

3. *Uppmärksammas skogens sociala värden i dagens skogspolitik?*

Allemansrätten är urgammal och har alltid värnats. Den har under senare tid snarast förstärkts genom krav på en mera naturanpassad skogsskötsel som ökar skogens värde för det rörliga friluftslivet.

4. *Påverkar rådande politik skogens sociala värden?*

Som redan sagts är dagens utveckling positiv för OL. Skogslandskapet blir attraktivare för orienteraren liksom för andra med ökad biologisk mångfald och med ökad hänsyn till hotade arter både bland växter och djur. Samtidigt bör hänsynen hållas i rimlig balans med annat, det har gått för långt om människan inte alls skulle vara välkommen inom stora delar av vårt skogslandskap.

5. *Verksamma politiska styrinstrument?*

Inom OL har vi erfarenheten att utbildning och information ger bästa resultat – icke fler restriktioner, lagar, förordningar, tillståndskrav etc. Genom att OL rymmer alla åldrar och kön fungerar också kamratuppföstran. Information om allemansrättens innebörd bör bli riktas till skogsbrukets personal och ägare.

6. Konflikter mellan de sociala värdena och skogsbruket?

Det var till stor del skogsfolk som en gång utvecklade orienteringssporten. Sedan 1930-talet har samråd med överenskommelser hållits mellan skogsbruk, jägare och orienteringsrörelsen. Sedan länge regleras ett gott samarbete genom rekommendationer utgivna av Naturvårdsverket. Den viktigaste delen här är en god balans mellan jakt- och OL-intressen. Orienterarna är medveten om att en god balans mellan ekonomi, miljö och sociala värden måste hållas och har godtagit den skogsskötsel som från tid till annan bedrivits. För OL är det brukade skogslandskapet av minst samma värde för sporten som det helt orörda. OL välkomnar småskalighet och naturanpassning i skogsbruket.

7. Tar dagens skogsbruk hänsyn till de sociala värdena?

OL gör inte anspråk på att vilja påverka skogsskötseln. Men utvecklingen mot mångfald och småskalighet ser vi som sagt positivt. För samarbetet när det gäller produktion av nya OL-kartor är det mycket värdefullt att tidigt informeras om skogsbrukets avverkningsplaner. Men även på det området är konflikter sällsynta.

8. Regionala skillnader?

Visst finns sådana eftersom skogslandskapet är så olika i norr och söder. De stora skogsarealerna i norr – och särskilt de fjällnära – är unikt lämpade för rörligt friluftsliv. Här finner vi också stora arealer av nationalparker och reservat. Av praktiska skäl blir de tyvärr bara utnyttjade av ett fåtal. Genom svårillgängligheten gäller detta också för OL. För de allra flesta blir det därmed södra landsdelens skogar som utnyttjas, och då särskilt de tätortsnära. Skogspolitiken bör därför särskilt inriktas på att ge sådana skogar en "rekreationsvänlig" utformning (t ex genom att avstå från större kalhyggen, anlägga strövstigar och märkta leder, framställa bra fritidskartor etc.). Det kan ske genom skogsmyndighetens stöd och samverkan med berörda skogsägare. OL är här också beredd att ställa upp.

9. Är vi på rätt väg?

Inom OL är den allmänna meningen att vi är på god väg. För egen del har vi god kontakt med alla skogens intressenter, även med jägarna, där störningar mellan våra olika önskemål av naturliga skäl inte kan helt undvikas. Konflikter med markägare förekommer, men är ovanliga, eftersom OL inte gör någon skada i skogen. OL anser sig få stöd av den pågående certifieringen av skogarna där även tillgänglighet för friluftsliv och sociala värden skall garanteras. Att den svenska skogen växer och frodas och rymmer allt mera virke ser vi som något positivt. Det är en garanti för uthållighet.

2002-01-17 Utskick från SOFT (Bertil Lundkvist)

Arrangörer av stora tävlingar under vår och försommar.

Arrangemang under tiden för särskild hänsyn och vårdatumperioden

En ny säsong närmar sig med stormsteg och med erfarenheter från tidigare säsonger vill vi nämna något om de regler som gäller för arrangemang under tiden för särskild hänsyn och vårdatumperioden.

Under perioderna för särskild hänsyn gäller att det maximalt får vara 1 500 deltagare och under vårdatumperioden i de norra delarna av vårt land maximalt 1 000. Av de drygt 150 tävlingar som arrangeras då berörs i praktiken högst ett tiotal av begränsningen.

Erfarenhetsmässigt vet vi att antalet anmälda som inte kommer till start under maj månad brukar ligga kring 11 - 14 procent. Detta varierar givetvis beroende på väder, typ av tävling mm.

I de fall där risk föreligger att deltagartaket nås, måste arrangören vidta åtgärder för att hantera problematiken. Frågeställningar som i ett sådant fall bör diskuteras kan vara:

- Ska distriktets deltagare ges företräde eller är det enbart ungdomsklasserna som ska särbehandlas?
- Hur hanterar vi direktanmälningar under tävlingsdagen? Ska vi sätta stopp för föranmälningar med en sådan marginal att vi kan ta emot alla som anmäler sig på tävlingsdagen?
- Ska sista anmälningssdag tidigareläggas, för att ge tid för såväl deltagare som arrangör att hantera situationen?

För arrangemang med elitklasser gäller att alla, som är kvalificerade till elitklass och som anmäler sig inom föreskriven tid, ska beredas plats oavsett om deltagartaket nåts eller ej

Samtidigt som vi måste vara medvetna om problemen får vi inte överdramatisera det hela. Med tanke på hur årets tävlingssäsong ser ut kommer bekymren i praktiken enbart beröra ett fåtal arrangemang under andra halvan av maj månad.

Ring gärna om ni känner behov av att diskutera era specifika frågeställningar.

2003-07-10 SOFT Markgrupp

PM om Allmänna råd

Bakgrund

När Naturvårdsverket (SNV) drog igång processen kring Allmänna råd var atmosfären inte den bästa och hela orienteringsrörelsen hamnade i upprorsstämning. Stämningen fanns kvar när Allmänna råd var klara hösten 1996, trots att de nya förutsättningarna i dessa råd inte innebar någon avgörande försämring för orienteringssporten, sett till riket i sin helhet. Stora och befolkningstäta delar av landet fick nämligen utökade möjligheter till tävlingsverksamhet. Däremot blev det försämring för en del arrangörer norröver, som hade arrangemang med många deltagare.

För närvarande upplever vi inga större problem och de flesta verkar ganska tillfreds med dagsläget. Arrangörer och deltagare har anpassat sig väl till reglerna. Det är endast ett par distrikt, som kommit med önskemål om förändrad vårdatumperiod och/eller vårdatumgräns samt önskemål om utökat deltagarantal. SNV driver inte heller frågan utan tänker sig en översyn framöver i samband med att regelverket ska anpassas till Miljöbalken. När detta sker är oklart, men troligtvis tar det ytterligare några år.

Hur upplevs dagens utformning

Missnöje med reglerna

Trots de nya tolkningarna finns det ett visst missnöje bland företrädare för det fåtal distrikt, som tidigare gynnats av fördelaktiga vårdatumperioder och därigenom fick väldigt många deltagare på sina arrangemang. Likaså finns det på ett flertal håll synpunkter på att de geografiska vårdatumgränserna borde justeras.

Har anpassning till regelverket varit negativ

Den utvärdering som SOFT gjorde av deltagarbegränsningens effekter på deltagarantalet 1998 och 1999 visade inte på några tydliga effekter. För att få ett säkrare underlag borde nog även åren 2000 - 2003 studeras.

Efter de nya reglernas tillkomst var det både möjligt och naturligt för SOFT att starta ett opinionsarbete gentemot viktiga samarbetspartners såsom Naturvårdsverket och Jägareförbundet. I dag har vi bättre relationer än någonsin med dessa parter. De mest besvärande delarna i Allmänna råd har också kunnat undanröjas genom de utökade tolkningar som kunnat göras tack vare det goda klimatet.

Frågor runt Allmänna råd

Tolkningar utanför regeltexten

Efter samråd med SNV har vi tolkat reglerna så att det givits utökade möjligheter att arrangera ungdoms- o motionsverksamhet i tätortsnära områden under förutsättning att Länsstyrelsen inte har invändningar.

För större arrangemang under tiden för särskild hänsyn har det blivit möjligt att utöka deltagarantalet med 1 000 om tävlingen arrangeras med banor i två skilda terrängområden. I Norrland kan deltagarantalet ökas med 500 under vårdatumperioden.

I de dispensärenden som varit aktuella har Länsstyrelsen inte haft några avgörande invändningar. Några kritiska synpunkter från övriga parter runt Allmänna råd med anledning av beviljade dispenser har inte heller kommit SOFT till del.

Vårdatumperioder

Vid senaste revideringen infördes perioder med fasta datum. För myndigheterna är detta praktiskt, men för orienteringens del kan detta innebära problem, t ex då datumet infaller på en lördag eller söndag. I sådana fall har ibland en arrangör ansökt om dispens. Denna har då kunnat beviljas, eftersom berörd Länsstyrelse inte haft några invändningar.

Geografiska skillnader

Allmänna råd bygger på en kompromiss mellan naturens behov av skydd och friluftslivets behov av utrymme för olika verksamheter. I norra delarna av landet har t ex orienteringens behov getts

en större tyngd än i de södra delarna av landet. Denna prioritering grundar sig på de speciella förutsättningar som finns i norr. Där har man en kort orienteringssäsong, relativt små arrangemang samt stora landområden och färre djur per ytenhet.

Vårdatumgränserna följer till stora delar länsgränserna. I vissa fall frångicks den gamla principen med länsgränser vid den senaste revideringen. Sett ur SOFT:s perspektiv finns det flera ställen där länsgränserna känns ologiska. Här borde i stället de klimatologiska gränserna vara styrande. Önskemål om den här typen av förändringar finns på olika håll runt om i landet. Vi måste dock vara medvetna om att övriga intressenter kring Allmänna råd kan ha lika väl underbyggda synpunkter inom andra områden. Om deras synpunkter härvidlag skulle vinna gehör och resultera i förändrade regler, så skulle det i stället kunna få till följd att vårdatumgränserna blev mer begränsande.

Ökad tillgänglighet i tätortsnära områden

Allmänna råd gäller även i tätortsnära områden. Ett tätortsnära område behöver nödvändigtvis inte vara särskilt välfrekventerat. I dessa områden borde det finnas utrymme för ännu större frihet än vad tolkningen nu ger utrymme för. Genom det arbete som bedrivs i FRISAM hoppas vi på sikt komma fram till en generell dispens för dessa områden.

Ett starkt bidragande resultat av arbetet i FRISAM är att regeringen 2002 beslutade om en ny friluftspolitik. I denna avspeglar sig en viss positiv förskjutning till förmån för friluftslivet, där människans behov av friluftaktiviteter nu bättre jämföras med behovet av skydd för naturen. Tidigare prioriterades i någon mån naturvården högre än friluftslivet.

Specialregeln för Sundsvallsområdet

Specialregeln, som är inskriven i Allmänna råd, innebär att inga större arrangemang får genomföras utan att berörda markägare och jakträttsinnehavare lämnat sitt medgivande. Motiveringen om känslighet är ologisk och inte sakligt motiverad. Det finns många andra områden som är lika känsliga. Vad det handlade om när Allmänna råd skrevs var att komma runt själva kärnfrågan och det som utlöste hela krisen kring vårdatumperioden.

Övriga parter runt Allmänna råd

I en fallande skala kan det i ett riksperspektiv se ut som följer nedan. Vi ska dock vara klara över att lokala opinioner, t ex bland jägarna, kan vara väldigt besvärliga.

- Djurrättsorganisationer
- Ornitologerna
- Fältbiologerna
- Naturskyddsföreningen
- LRF
- Jägareförbundet

Djurrättsorganisationerna har vuxit i styrka under de senaste åren och här är det nog mycket svårt att påverka. Frågan är dock om de har så stort reellt inflytande. Massmedialt är deras kritik mycket svår att framgångsrikt bemöta.

Ornitologerna har synpunkter på vår verksamhet. Framförallt gäller det i relation till markhäckande fåglar och de stora rovfågarna. Ett problem är att det inte finns så mycket forskning på området.

Naturskyddsföreningen och dess ungdomsorganisation Fältbiologerna har en del kritiska synpunkter. Naturskyddsföreningen har emellertid gjort en omsvängning under senare år i så motto att man börjat tala om människan som en del i naturen och att hänsyn till människans behov också ska vägas in i olika bedömningar. Naturvårdsfrågorna är inte alls i fokus på samma sätt nu, som när Allmänna råd kom till. Naturskyddsföreningen har dessutom tappat många medlemmar.

Över lag har vi ett gott samarbete med **LRF**. Allemansrätten och dess tolkningar utgör emellertid ett problem, eftersom LRF i sina policydokument hävdar principen att markägaren alltid ska ha

"sista ordet". Frånsett denna principfråga har vi mycket gemensamt och det pågår flera konkreta diskussioner.

Vi har ett mycket gott förhållande till **Jägareförbundet** centralt och regionalt. Problemen finns hos vissa av de lokala jaktlagen och då framförallt i landets tätbefolkade delar.

Processen kring Allmänna råd

När Allmänna råd gavs ut var inriktningen från SOFT:s sida att efter ett par år skulle vi driva på för en översyn av regelverket.

Det, som vi måste ha med i bedömningen inför ett beslut om att initiera ett förändringsarbete, är det sätt som SNV kommer att hantera frågan. När förändringsarbetet initieras kommer alla intressenter, som var med förra gången, åter att tillfrågas. Vad detta leder till vet vi i dagsläget inte så mycket om. Jägarna kommer förmodligen att hålla en lägre profil än förra gången, däremot kan vi nog förvänta oss att ornitologer och djurskyddsorganisationer kommer att vara mer aktiva än förra gången. Säger en av de inblandade organisationerna nej på någon avgörande punkt riskerar vi en mycket besvärlig lösning.

Den som idag hanterar frågorna på SNV är Gunnar Zettersten. Vi har mycket goda kontakter med honom. Han går emellertid i pension i höst och det är inte säkert att efterträdaren kommer att vara lika insatt och positiv.

Om vi skulle dra igång ett förändringsarbete nu, måste vi dock först skaffa oss kunskap om hur våra motparter tänker hantera frågan. Härutöver är intresset hos SNV inte särskilt stort för dagen med tanke på kommande revideringsarbete utifrån Miljöbalken.

Internt arbete

Bättre uppföljning av regelverket

Inom en del distrikt förekommer det en ganska frikostig tolkning av Allmänna råd. SOFT kan därför inte i alla lägen lita på att OF klarar av att stå emot starka klubbintressen, när man kanske inte är helt överens om det rimliga i dagens regler.

Inriktning och utbildning från SOFT:s sida måste bli bättre och tydligare. SOFT behöver också utarbeta klara rutiner för dispensansökningar.

Banläggning

Det är enkelt att se att markerade frizoner saknas vid många arrangemang. Hur banläggningen i övrigt är utformad och om avdrivning sker är svårare att se. Kreativa banläggare ser många gånger frizoner som något som förstör banläggningen och inte som något naturligt och självklart. Bankontrollen tycks inte heller fånga upp denna brist.

Det finns flera orsaker till denna utveckling. Den viktigaste är troligtvis att viltolyckorna varit få under den senaste 10-15 åren. Kortare banor, sprint och kortdistans, mindre kartområden och färgutskriften är alla utvecklingstrender som gör att frizoner upplevs som allt mer störande i banläggningen.

Här finns ett mycket stort utbildningsbehov. Detta är en fråga för SOFT att lösa och framförallt följa upp att det får genomslag i praktisk banläggning.

Sammanfattning

De två alternativa vägar vi kan se är:

- Påbörja en process för att få till stånd en omarbetning av Allmänna råd.
- Avvakta tills SNV tar upp frågan i samband med Miljöbalken och under tiden arbeta med tolkningar och dispenser.

Påbörja en process

Som framgår av stycket *Processen kring Allmänna råd* anser vi att det inte är rätt väg att i nuläget starta en process för att på sikt förändra regelverket. Inte minst med tanke på att Allmänna råd, på några års sikt, ska omarbetas och anpassas till Miljöbalken. Enligt Allmänna råd måste vi bevisa att orientering inte är skadlig för flora och fauna. I Miljöbalken är principen den omvända och då ligger således bevisbördan hos "motparten".

Arbeta med tolkningar och dispenser

Arbetet med tolkningar och dispenser har varit relativt framgångsrikt. De flesta och mest bevärande ändringarna gentemot de gamla bestämmelserna är nu undanröjda. Detta arbete kan fortsätta och utökas. Hos SNV kan vi presentera och förankra ett antal väl avgränsade områden som kan vara föremål för dispenser. De områden, som kan vara aktuella är i första hand:

- Ungdoms- och motionsarrangemang, i närområden, med mer än 150 deltagare. Arrangemang med 75 – 150 deltagare behandlas i samband med det ordinarie samrådet inför tävlings säsongen.
- Tävlingsverksamhet med utökat deltagarantal. Bättre klarare styrning än i dag.
- När stoppet infaller under lördag eller söndag. På samma sätt som i de gamla bestämmelserna bör stoppet kunna flyttas till måndagen.
- Speciallösningar i mindre känsliga områden.

Länsstyrelsen har i dessa fall en viktig roll. Även om de flesta OF redan i dag har en bra kontakt så kan kontakten förbättras. Några OF har det besvärligt med enskilda tjänstemän. Exempel visar emellertid att det går att nå framgång även i sådana fall. Ett ihärdigt och förtroendefullt kontaktarbete ger i längden resultat. Här behöver SOFT fortsätta att ha resurser för att stödja OF i detta arbete.

Förslag

Utifrån analysen i denna promemoria finner Markgruppen att det i dagsläget inte är försvarbart att dra igång något förändringsarbete avseende Allmänna råd. Vi bedömer det så att riskerna är betydligt större än de framsteg som vi möjligen kan uppnå. Vi tror dessutom att vi kan nå lika långt, utan att ta några större risker, genom att i samråd med SNV utveckla arbetssätt och tolkningar. I övrigt avvaktar vi tills dess att SNV tar upp frågan.

2003 – konstaterades att vi har i dag bättre relationer än någonsin med dessa parter. De mest besvärande delarna i Allmänna råd har också kunnat undanröjas genom de utökade tolkningar som kunnat göras tack vare det goda klimatet.

2006 Utdrag från en mailväxling mellan SOFT och en arrangör ” Villkor för dispens för att få höja deltagartaket är ett positivt yttrande från länsstyrelsen och att markägare och jägare är positiva. För att man ska få höja upp till 2500 deltagare krävs också att deltagarna delas upp i två till största delen skilda tävlingsområden. Av ditt brev förstår jag att så är tävlingen inte upplagd och det kan kanske vara svårt att få till den delen nu. Vi skulle emellertid önska att ni kunde åstadkomma detta för risken är annars stor att onödigt många inte kan delta.

2009 SOFT tar fram en markstrategi. Utredningen utfördes av konsult Gunnar Zettersten (tidigare vid Naturvårdsverket).

2010-talet

2011 Tillgången till mark är för orienteringsrörelsen en central strategisk fråga som blir allt viktigare att bevaka.

För att mer offensivt arbeta med markfrågor gavs uppdraget till Eje Andersson, nu markansvarig inom förbundet, att starta upp en Markgrupp. En markgrupp och ett marknätverk etablerades.

2011 Arbetet med markfrågan inom SOFT styrs upp via beslutade handlingsprogram med början 2011

2012 Svenska Orienteringsförbundet genomför en utredning om Allemansrätten och orientering. Utredare Gunnar Zettersten och Eje Andersson.

Under oktober 2012 fastställdes policyn: ”Allemansrätten och orientering - En informationsskrift om Svenska Orienteringsförbundets policy när det gäller sportens förhållningssätt till markåtkomst och allemansrätten”

Svenskt Friluftsliv, Naturvårdsverket, LRF och Svenska Jägareförbundet bidrog med synpunkter.

2012/2013 SOFT är starkt engagerad i frågan om Allemansrätten bl a genom att aktivt delta i Naturvårdsverkets 6 dialogmöten om Allemansrätten

2013 Policyn översattes till engelska för att kunna spridas internationellt.

2013 Etablering av Miljö- och Hållbarhetsgrupp

2014 SOFT blir medlem (via Svenskt Friluftsliv) i den sociala kammaren som ingår i de skogliga certifieringssystemen FSC och PEFC.

2015 SOFT medverkar i framtagandet av ett dokument som beskriver Svenskt Friluftslivs inställning till Allemansrätten.

2015 Revidering av policyn ”Allemansrätten och orientering”

”En informationsskrift om Svenska Orienteringsförbundets när det gäller sportens förhållningssätt till markåtkomsten och allemansrätten”

Arbetet utfördes under ledning av Eje Andersson och Gustav Fredriksson. Policy fastställdes 8 december 2015.

2015 Ett mer aktivt deltagande i IOF s miljögrupp (EnvC)

2016 Förbundsmeeting i Umeå beslutade om en Strategi för tillgång till mark – arbetets inriktning fram till 2020

2016 Den engelska översättningen av policyn ”Allemansrätten och orientering” fastställdes i juli 2016.

2016 Reviderad dokument Banläggning

2017 Reviderad folder Allemansrätt

2018 Ett omfattande material har nu sammanställts om SOFT's arbete med markfrågan. Materialet har sammanställts som powerpointpresentationer med länkhänvisningar och är uppdelat i två separata delar. Del 1 är avsett att användas internt inom rörelsen och del 2 är tänkt att vara som ett stöd och hjälp i dialogen med myndigheter och andra intressenter. Syftet med materialet är bl a att sprida kunskap om hur SOFT arbetar med markfrågan men också att vara som ett kunskapsdokument för de som kommer i kontakt med markfrågan inom rörelsen. Dokumenten kommer att vara levande och uppdateras löpande.